

Jure Perišić
TREĆE POGLAVLJE DOGMATSKE KONSTITUCIJE O CRKVI
IZ PERSPEKTIVE PRVIH VREMENA CRKVE. KÜNGOVO
EKLEZIOLOŠKO MOTRIŠTE

The third chapter of the Dogmatic constitution on the Church from the perspectives of the first time of the Church. Küng's ecclesiological view

UDK: 2Küng, H.
272-73+2-732.3-284

Pregledni rad
Review article
Primljeno 5/2017.

Sažetak

Ovaj rad pokušava – na temelju izlaganja biblijsko-povijesne skice Prve Crkve, koje je ponajprije utemeljeno na egzegetskim istraživanjima pojedinih stručnjaka, te na temelju Küngove teološke interpretacije tijekom nastanka koncilskoga ekleziološkog nauka – dati validnu kritiku trećeg poglavlja Dogmatske konstitucije o Crkvi Lumen gentium. Crkva, koja se fundamentalno gleda kao otajstvo, sakrament i zajednicu naroda Božjeg, poglavljem o hijerarhiji biva dobroano stavljena u institucijske okvire, a oni ne mogu pružiti dostatno područje slobode, kakvo se očitovalo u prvim stoljećima kršćanstva. Od vremena Konstantina Velikog i kasnijeg savezništva Crkve i države, u bratskoj zajednici Kristovih vjernika nastaje bipolaracija, koja traje još i danas, premda je posljednji Koncil jasno naznačio jednako dostojanstvo svakog člana naroda Božjeg. Zato smo ga, nakon analiza koje smo iznijeli u prva dva poglavlja ovoga rada, zaključili otvaranjem mogućnosti za drugačije načine koncepcije crkvenih zajednica.

Ključne riječi: crkvena služba; hijerarhija; zajednica naroda Božjeg; vlast; Lumen gentium

UVOD

Općenito se uzima da Drugi vatikanski sabor svoju novost, između ostaloga, duguje povratku biblijskim izvorima. I to svakako nije netočna tvrdnja. Međutim, u nekim njegovim učenjima

Sveto pismo – ako ga se uopće može pronaći – prisutno je tek u tragovima. Takav je, primjerice, slučaj s terminom *znakovi vremena*, za koji su se od početka koncilskih rasprava vezale kontroverze o nedostatku utemeljenosti na svetopisamskom autoritetu¹. Čini se kako ni treće poglavlje Dogmatske konstitucije o Crkvi nije bilo pošteđeno ovog problema. Barem kada se Hansa Künga o tome pita. Neodlučnost Sabora da snažnijim egzegetskim putem ponudi rješenje za ovaj problem i već poslovično traženje kompromisnih odgovora, gurnuli su pod tepih sve ono što je moglo jače uzburkati teološke duhove. Time je ujedno – ako sumiramo mišljenje ovoga autora – Konstitucija, zapravo, ušla u konfrontaciju sama sa sobom, opovrgavajući svoje učenje iz prvih dvaju poglavlja, a indirektno i iz onoga četvrtog koji govori o laicima. Jer, ako ona izričito navodi da je Crkva otajstvo i zajednica naroda Božjeg, unutar koje vlada jednakost dostojanstva primljenog na krštenju po kojem smo svi za tu Crkvu odgovorni, te ako je centar tog naroda sam Krist-Glava, koji upravlja čitavim kozmosom, onda je govor o hijerarhiji i njezinoj svetoj vlasti u najmanju ruku neprimjeren. Svjesni smo, dakako, da u teologiji postoje i oni odmjereniji stavovi o ovom pitanju, kao i različite interpretacije samog tijeka Koncila, te da takve interpretacije – u prvom redu one Ratzingerove i Kasperove – također imaju svoju teološku snagu i vrijednost. Međutim, u ovoj našoj analizi, ipak, kao osnovicu ponajviše uzimamo upravo Küngov pogled na ove iste probleme, premda znamo kako njegova ekleziološka vizija za mnoge još ostaje sporna, pa i neprihvatljiva. Drugim riječima, ovdje pokušavamo vidjeti kako bi se prema njegovoj ekleziološkoj matrici trebalo izgraditi Treće poglavlje Dogmatske konstitucije o Crkvi, te na takav način ponuditi jednu “pozitivnu provokaciju” u kojoj se Crkva misli više laički i karizmatski, ali i kao zajednica jednakih. Jer, danas, naime – kada se Crkva susreće s različitim krizama – potrebne su nam upravo nove vizije i pozitivne provokacije, koje mogu omogućiti promjenu života kršćanske zajednice, kako bi ona bila sve više u skladu s Kristovim učenjem i svagdanjim življenjem Evanđelja u Pracrkvi. Kao potvrdu navedenih razmišljanja i teza iznijet ćemo i istraživanja onih egzegeta i teologa koji se nalaze na Küngovoj liniji.

¹ Usp. Nediljko Ante ANČIĆ, *Tumačenje znakova vremena – zaboravljena zadaća Crkve*, u: *Crkva u svijetu*, 42 (2007.), br. 2, str. 204.

U ovom ćemo radu, dakle, pokušati uvidjeti u kojem je smjeru – prema takvoj viziji – trebalo ići spomenuto treće poglavlje *Lumen gentiuma*. Da bi se to postiglo, bit će nam potrebno, u prvom redu, pozabaviti se rekonstrukcijom prve Crkve (naravno, u mjeri u kojoj je to moguće napraviti) i službi unutar nje. Zajednica vjernika kakva je prisutna u tekstovima Svetog pisma i u prvim stoljećima Crkve (sve tamo do Milanskog edikta), bit će nam jasan putokaz u prevrednovanju našeg poglavlja o hijerarhiji. Uz to, potrebno je imati na umu da ćemo u ovom našem prikazu – barem u pozadini razmišljanja – uvijek imati distinkciju između vlasti i autoriteta. Ovaj prvi fenomen uvijek će nam biti smješten u kategoriju institucionalnog, dok ćemo onaj potonji sagledavati pod vidom karizme².

1. SKICA PRVE CRKVE I POVIJESNI RAZVOJ HIJERARHIJE U PRVIM STOLJEĆIMA³

U ovo izlaganje krećemo s trima postavkama, koje ćemo pokušati dokazati. Prvo nam je polazište teza Kenana Osborna koja veli da strukture vodstva rane kršćanske zajednice nikako nisu bile uniformne. Naprotiv. U njima se, misli taj autor, očitovala golema doza organizacijskog relativizma.⁴ U tom kontekstu dobro nam mogu poslužiti riječi Heinza Schürmanna koje donosi Ivan Dugandžić u svome tekstu: “Spisi Novoga zavjeta pokazuju nam sasvim drukčiju Crkvu (od današnje): to je bratska zajednica s iznenađujućom otvorenosću i sposobnošću mijenjanja.”⁵ Dalje, druga teza koju prihvaćamo jest ona Berkovićeva koja tvrdi da se uređenje Katoličke Crkve vrši po monarhijskom modelu i ustrojstvu⁶. Ovoj misli nadodajmo da je takav model osmišljen

² Ovdje nećemo dublje ulaziti u problematiku između vlasti i autoriteta. Za jasniji uvid o ovoj temi vidi: Danijel BERKOVIĆ, *Crkva i Biblija u kontekstu korelativnih odnosa vlasti i autoriteta*, u: *Kairos*, 1 (2007.), br. 1, str. 91–114.

³ Iako o ovoj temi postoje brojne studije, u ovom istraživanju ponajviše ćemo se oslanjati na tekstove Adalberta Rebiča, jer nam se čine najpreglednijima za dobivanje što cjelovitije slike o životu prve Crkve.

⁴ Usp. Kenan OSBORNE, *A Theology of the Church for the third Millennium*, Brill, Leiden – Boston, 2009., str. 21–23.

⁵ Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, *Kakvu je zajednicu vjernika želio Isus?*, u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.), br. 1–2, str. 77.

⁶ Usp. D. BERKOVIĆ, *Crkva i Biblija u kontekstu korelativnih odnosa vlasti i autoriteta*, str. 98.

po rimsko-feudalnom stilu organiziranja uprave⁷, a očituje se u monopolu hijerarhije nad vlašću, premda bi nositelj vlasti trebala biti cjelokupna zajednica⁸, I konačno, kao treće polazište poslužiti će nam Boffova misao o sinagogalnom obliku odlučivanja i vlasti u Crkvi, koji svakako ima svoje povijesno utemeljenje⁹. Tragajući za biblijskim prikazima prve Crkve i svega onoga što na nju pripada, kao i za primjerima iz prvih kršćanskih stoljeća, nadamo se doći do teza već navedenih. No, ipak, krenimo redom.

Nezamislivo je, naime, pokušavati razumjeti kršćanstvo i Crkvu bez njezina židovskog nasljeđa i navezanosti na Stari zavjet. To također vrijedi i u pitanjima koja se tiču vodstva crkvene zajednice. Kršćanstvo je u početcima svoju religijsko-liturgijsku praksu crpilo iz one stvarnosti koja joj je bila najbliža. Točnije, iz one iz koje je i realno proistekla: judaizma. U toj pak tradiciji, središte vjerskog života bez sumnje je bio *obiteljski dom*¹⁰. On je – znatno više nego sinagoga – slovio kao izabrano područje ostvarivanja duhovnog života i vršenja kreposti. U njemu je pobožni Židov slavio sve važnije događaje svoje egzistencije, ali se redovito i anamnestički sjećao fundamentalnih događaja iz povijesti spasenja. U takvu je kontekstu i obiteljski stol predstavljao bazični oltar s kojeg obitelj blaguje, primjerice, pashalnu žrtvu, izvršavajući pri tom sve one ritualne propise, poput pranja ruku i izgovaranja blagoslova. To nam jasno daje do znanja da se liturgija u židovstvu Isusova vremena odvijala prvotno po kućama, a tek onda u Hramu i sinagogama. Štoviše, čini se da je tako i danas. Logično je, dalje, da je ovakva religiozna praksa razumijevala/razumjela da voditeljsku ulogu u takvoj liturgiji ima otac, koji je u tomu patrijarhalnom društvu predstavljao glavu obitelji. Ipak, njegova uloga nije se nikada isticala na štetu ostatka obitelji, jer je u prvi plan uvijek iskakala zajednica kao jedini i isključivi subjekt spomen-čina¹¹. Osim spomen-čina Pashe i po uzoru

⁷ Usp. Leonardo BOFF, *Crkva, karizma i vlast*, Stvarnost, Zagreb, 1982., str. 63–64.

⁸ Usp. L. BOFF, *Crkva, karizma i vlast*, str. 146.

⁹ Usp. L. BOFF, *Crkva, karizma i vlast*, str. 68.

¹⁰ Usp. Adalbert REBIĆ, *Biblijsko-judaistički korijeni euharistije kao gozbe*, u: *Bogoslovska smotra*, 51 (1981.), br. 2–3, str. 217.

¹¹ Premda bi svi ukućani bili ono što bismo mi danas u Crkvi označili pojmom *laik*, vjerni je Židov vjerovao da se na zajednici u potpunosti ostvaruje dioništvo sveopćeg svećenstva prema starozavjetnom obećanju iz Izl 19, 6. Zbog toga su svi članovi aktivno sudjelovali u zajedničkoj obrednoj večeri, a zbog tog su obećanja svi morali i ritualno prati ruke. O tome vidi: REBIĆ, *Biblijsko-judaistički korijeni*

na nju Židov je redovito priređivao i pojednostavljene svećane večere (*haburot*), kojima je sa svojim bližnjima htio realizirati, razvijati i održavati bratstvo, prijateljevanje, zajedništvo i jedinstvo¹². Sama obredna večera sastojala se od rituala pranja ruku, blagoslova nad kruhom i odgovora prisutnih, lomljenja kruha i dijeljenja sustolnicima, drugog pranja ruku, molitve blagoslova nad vinom i pričešćivanja iz kaleža, te od duge molitve zahvalnice za sva stvorena dobra, za milost Izlaska i Saveza, za zaštitu sada i u budućnosti. Obred je konačno završavao pjevanjem psalama. Adalbert Rebić zaključuje ovo izlaganje pretpostavkom da su nekako ovako i prvi kršćani slavili svoje svećane večere, u Djelima apostolskim nazvane *agape*¹³.

Čitav ovaj dosadašnji govor o židovskim obrednim zajedničarskim večerama uvodi nas, dakle, u područje govora o kršćanskoj euharistiji. Ili, biblijski možda točnije rečeno, u slavlje spomen-čina Kristove posljednje večere. Na euharistiju se svakako moramo posebno osvrnuti jer je upravo ona temeljni kontekst unutar kojega su se razvijale službe u kršćanstvu. Isus iz Nazareta svoju je Posljednju večeru slavio upravo unutar slavlja Pashe i po njezinu ritualnom principu, izvršavajući zacijelo sve njezine dijelove: pranje ruku, blagoslovne molitve i pjevanje psalama. Krist se u tom kontekstu zasigurno osjećao kao *kućedomaćin*¹⁴, koji u ime svoje zajednice i prijatelja predslavi pashalnu večeru. A pojam kućedomaćina ne pretpostavlja neko posebno ovlaštenje ili sakramentalno pomazanje, koje će dotičnoj osobi omogućiti institucionalizaciju njegove službe, nego, u prvom redu, brigu o vanjskom odvijanju svetog obreda¹⁵. Krist, dakle, sebe ne smatra svećenikom iako će mu daljnji razvoj teologije prisutan već u Poslanici Hebrejima zbog njegove spasiteljske uloge tu funkciju s pravom pripisati. On se kod ovoga svetopisamskog teksta shvaća upravo kao *kohen* (grč. *hiereus*, hrv. svećenik), kojeg već po samoj etimologiji riječi moramo prihvatiti kao onoga

euharistije kao gozbe, str. 217. Na drugom mjestu Rebić će izravno istaknuti da u Starom zavjetu laici obavljaju obred Pashe koji ponazočuje otajstvo oslobođenja. Usp. Adalbert REBIĆ, *Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta*, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.), br. 1, str. 28.

¹² Usp. A. REBIĆ, *Biblijsko-judaistički korijeni euharistije kao gozbe*, str. 220.

¹³ Usp. A. REBIĆ, *Biblijsko-judaistički korijeni euharistije kao gozbe*, str. 220.

¹⁴ Usp. A. REBIĆ, *Biblijsko-judaistički korijeni euharistije kao gozbe*, str. 226.

¹⁵ Usp. Adalbert REBIĆ, *Bogoštovlje, službe i službenici u novozavjetno vrijeme*, u: *Bogoslovska smotra*, 52 (1972.), br. 4, str. 319.

koji stoji pred Bogom i označava našeg posrednika i predstavnika¹⁶. Zapravo, na temelju tekstova Novoga zavjeta, isključivo se Kristu i smije pripisati uloga svećenika. U kršćanskoj zajednici, naprotiv, taj naziv za nekoga drugoga uopće nije postojao¹⁷. A da se Krist nije osjećao svećenikom i da nije težio takvoj ulozi, potvrđuje nam i činjenica da je on svoj pokret započeo daleko od Jeruzalema i sjene Hrama. Štoviše, započeo ga je u poganskoj Galileji, dok su Jeruzalem i Hram često predmet njegove oštre kritike¹⁸.

Od samih svojih početaka kršćansko bogoštovlje, slušajući svoga Učitelja, nije pretpostavljalo posvećenog službenika, u onom smislu u kojem ga pretpostavljaju kršćanske generacije od srednjeg vijeka naovamo. Zapravo, kao što su židovski laici imali aktivnu ulogu prilikom slavlja svojih obrednih večera, tako i čitava kršćanska zajednica – po tome istom uzoru – aktivno sudjeluje u slavlju euharistije. Ona snagom svojega kraljevskog svećeništva slavi spomen-čin svoga spasenja. Rebić će stoga zaključiti da je u prvoj Crkvi očito vladao visoki stupanj demokratizma¹⁹, koji se očitovao u tome da starješine, ipak, nisu koncentrirali svu moć i vlast u svojim rukama, niti su se smatrali obuzeti neakvom snažnom silom poput staroistočnjačkih svećenika premda su starješine u zajednicama bili postavljeni. Bili su potpuno svjesni da – budući da je jedino Isus Krist svećenik – uz njega u Crkvi ne može opstojati nikakvo drugo samostojno svećenstvo. Cijela je Crkva, naime, osposobljena svećeništvom samoga Gospodina, i to ponajprije u naviještanju riječi Božje, u zajedničkom slavljenju euharistije i krštenja, i u stanovitom upravljanju zajednicom²⁰. Uostalom, već izbor i poslanje Dvanaestorice potvrđuje Isusovu namjeru da okupi raspršeni Izrael, odnosno da stvori

¹⁶ Usp. REBIĆ, *Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta*, str. 26. U staroistočnjačkim religijama svećenik je bio ona osoba koju zajednica izabere ili imenuje da bude na nadzemaljski način autorizirani posrednik kod transcendentnog bića, da obavlja javne bogoštovne čine, da čuva sveto znanje i blagoslivlja narod. On je, dakle, bio bitno označen fenomenom žrtve, koja se po njegovim rukama – budući da je obuzet silom neke naročite moći – prinosila. Usp. A. REBIĆ, *Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta*, str. 24–25.

¹⁷ Usp. A. REBIĆ, *Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta*, str. 27.

¹⁸ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Kakvu je zajednicu vjernika želio Isus?*, str. 69.

¹⁹ Usp. A. REBIĆ, *Bogoštovlje, službe i službenici u novozavjetno vrijeme*, str. 311.

²⁰ Usp. A. REBIĆ, *Bogoštovlje, službe i službenici u novozavjetno vrijeme*, str. 317.

eshatološku zajednicu spašenih²¹, a ne da stvori grupu institucionalnih svećenika.

Sve nam ovo daje za pravo kako možemo zaključiti da se služba u prvoj Crkvi smatrala, u prvom redu, *karizmom*, a ne povlasticom podjeljenja polaganjem ruku. Na službi – shvaćenoj u prvim zajednicama kroz pojam *služenja (diakonia)* – udjela su imali svi članovi Crkve. Tako da i službe koje su nam poznate iz novozavjetnih tekstova – *episkop, prezbiter* i *đakon* – nikako ne odgovaraju judaističko-helenističkom pojmu *kohen* i *hiereus*, odnosno svećenik²².

Slična je situacija i kod Pavla i pavlovskih zajednica. Apostol zaista postavlja prezbitere svojim zajednicama, ali i kod njega oni imaju ulogu nadgledatelja liturgije. Usporedno s tim – navodi Rebić – on je očito u svojim zajednicama dopuštao posebnosti, kao i spontanosti u liturgiji²³. Zapravo, koliko je inzistirao na slobodi zajednice svjedoči i činjenica da Pavao ne želi sam odlučiti zbog nereda u Korintu, nego inzistira na zajedničkom dogovoru i odluci (1 Kor 5,4). Ovaj kolegijalitet između članova naroda Božjeg upućuje nas na to da su svi vjernici imali službu upravljati zajednicom. Ona im je povjerena već u njihovu svećeništvu primljenom na krštenju. A kolika je Pavlova potreba za slobodom i čežnja za izuzećem od institucijskog okvira u mladom kršćanstvu, potvrđuje nam i sama njegova apostolska služba. On, naime, nema potrebu ni od koga tražiti nikakva preporučena pisma koja su dobivali putujući misionari od starješina iz svojih Crkava, jer je uvjeren kako evanđelje koje naviješta nije primio ni od kojeg čovjeka, već izravno objavom Isusa Krista²⁴. Pavla tako Bog čini podobnim za naviještaj, a ne institucija²⁵.

²¹ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Kakvu je zajednicu vjernika želio Isus?*, str. 70. U tom kontekstu možemo navesti i izbor Matije koji govori o svijesti Dvanaestorice da oni predstavljaju dvanaest plemena Izraelovih. Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Kakvu je zajednicu vjernika želio Isus?*, str. 73.

²² Usp. A. REBIĆ, *Bogoštolje, službe i službenici u novozavjetno vrijeme*, str. 320. Prezbiter (*starješina*), u Jeruzalemu je shvaćen po uzoru na *sinedrijalno i sinagogalno načelništvo*. Tako je i Jakov bio *primus inter pares*. Usp. A. REBIĆ, *Bogoštolje, službe i službenici u novozavjetno vrijeme*, str. 321.

²³ Usp. A. REBIĆ, *Bogoštolje, službe i službenici u novozavjetno vrijeme*, str. 315.

²⁴ Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, *Apostolova služba u Novoga saveza. Novi savez prema 2 Kor 3, 6.14*, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.), br. 1, str. 111.

²⁵ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Apostolova služba u Novoga saveza. Novi savez prema 2 Kor 3, 6.14*, str. 113.

I u kontekstu euharistije Pavao – kao i cijela tadašnja Crkva – naglašava prvotnu važnost zajednice. Kod opomena Korinćanima (1 Kor 11, 17–34), prevladava upravo njegovo inzistiranje na zajedničarskom segmentu euharistije. I u njegovoj odsutnosti, kao što je to bilo i dok je on bio s njima – naznačuje Apostol – trebala bi čitava zajednica slaviti euharistiju, a ne samo neki pojedinci. To, naravno, ne isključuje mogućnost da je u toj zajednici, ipak, postojao netko tko se brinuo za izvanjski red slavlja, ali se iz teksta ne može razaznati je li on bio samo predsjedatelj koji je predvodio molitvu ili prezbiter koji je, doista, vršio posredničku ulogu u obavljanju bogoštovlja. S Rebićem smo ipak uvjereni u onaj prvi slučaj, jer – kako i on sam navodi dalje – po svemu izgleda da je cijela zajednica snagom svojeg svećeništva slavila euharistiju²⁶.

U svakom slučaju, već nam se s dosadašnjim izlaganjem daju jasne konture kako je prva kršćanska zajednica bila široka u davanju službi ljudima koji su za njih bili sposobni i imali dar Duha Svetoga. Ona se u to vrijeme pokazala veoma snalažljivom kada je trebalo izbjeći vezanje bilo kakvim juridizmom i formalizmom²⁷. A tu fluidnost i relativnost u pogledu službi možemo vidjeti i u pitanju žena, koje su u to doba smjele propovijedati, prorokovati, moliti, predvoditi molitvu itd.²⁸ Zapravo, u novoza-vjetnom rječniku *prorokovati* znači propovijedati Radosnu vijest i tumačiti je. Rebić – navodeći Dj 21, 9 – naznačuje kako se upravo ta obdarenost žena proročkim darom očitovala na kršćanskim sastancima²⁹. Konačno, u korist teze o nestalnosti službi u prvom vremenu Crkve ide i slučaj Priscile, prikazane kao vodeće osobe u korintskoj kršćanskoj zajednici, u kojoj je se smatra apostolom i organizatorom kršćanskog života u Korintu³⁰. Kada se svemu ovome pridoda praksa pojedinih kršćanskih zajednica, u kojemu je žena – institucijski gledajući – dobila važnu ulogu u službi – kao što je, recimo, slučaj sa sirijskim monofizitima gdje je žen-

²⁶ Usp. A. REBIĆ, *Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta*, str. 41–42.

²⁷ Usp. A. REBIĆ, *Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta*, str. 43.

²⁸ Usp. A. REBIĆ, *Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta*, str. 42.

²⁹ Usp. Adalbert REBIĆ, *Služba žene u prvokršćanskoj zajednici*, u: *Bogoslovska smotra*, 48 (1978.), br. 3–4., str. 227.

³⁰ Usp. A. REBIĆ, *Služba žene u prvokršćanskoj zajednici*, str. 229.

ski đakonat u petom stoljeću doživio posebno značajan razvoj, budući da je đakonisama bilo dopušteno stajati u oltarnom prostoru lijevo od biskupa³¹ – cjelokupna slika prve Crkve u odnosu na žene i njihovu ulogu postaje nam ipak malo jasnija.

Težnje među vodećim ljudima u Crkvi da se ženama onemogućiti naučavanje u zajednici počinje potkraj 1. stoljeća, a zahtjevi postaju oštriji u 2. i 3. stoljeću³². Nekako u isto vrijeme kada počinju agende protiv ženina propovijedanja – dakle, krajem 1. stoljeća – nailazimo na institucionaliziranje crkvenih službi. Tako Pavlov oproštajni govor već pretpostavlja postojanje jasno definiranih službi, s tim da svakako moramo pred očima imati činjenicu da je ovdje riječ o vremenu kada su nastala Djela apostolska, a ne o vremenu u kojem živi i djeluje Pavao³³. Isto tako, i pastoralne poslanice imaju naslov episkopa, ali je jasno da se njega u tom kontekstu ne shvaća u monarhijskom značenju – kao jedinoga ovlaštenog predsjedatelja ili voditelja na čelu zajednice. Štoviše, čak bi ga se prije moglo razumjeti u smislu odgovornosti za financijska pitanja³⁴. Neke su službe, ipak, podosta rano poprimitle juridički karakter i postaju od običnog služenja životno zvanje pojedinaca. To, naravno, ne znači da je Crkva u to doba prestala shvaćati samu sebe kao prvotno svećenički narod³⁵. Zapravo, sve do Konstantina Velikog u zajednici naroda Božjeg – premda je poznavala hijerarhiju – ta organizacija ne igra odlučujuću ulogu. Još su prije svega u fokusu zajedništvo, bratstvo i jednakost³⁶. Tek s pojavom ovoga cara i njegovom reformom, nastat će raslojavanje unutar kršćanstva, gdje će se ponajprije naglašavati razlika

³¹ Usp. Ante MATELJAN – Tereza Tea ŠKAREC, Đakonat i đakonise, u: *Služba Božja*, 50 (2010.), br. 1, str. 48.

³² Usp. A. REBIĆ, *Služba žene u prvokršćanskoj zajednici*, str. 232.

³³ Usp. Adalbert REBIĆ, *Novozavjetni naslov episkopos. Židovsko-grčka pozadina*, u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.), br. 1, str. 233.

³⁴ Usp. A. REBIĆ, *Novozavjetni naslov episkopos. Židovsko-grčka pozadina*, 234. Najstarije mjesto na kojem se pojam pojavljuje, najvjerojatnije ima upravo na financijsko značenje (Fil 1, 1), jer se u poslanici Filipljanima govori o kolekti za siromašne u Palestini.

³⁵ Usp. A. REBIĆ, *Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta*, str. 39–40.

³⁶ I Andrija Šuljak navodi da je još u drugoj polovici trećeg stoljeća u Crkvi vladao sklad i red, odnosno da monasi, kler i laici imaju jednaku svijest o pripadnosti Crkvi. Drugim riječima, svi su oni Crkva. Za istog autora dobivanje privilegija i imuniteta od Konstantina Velikoga uvodi poremećaj u dotadašnji sklad. Usp. Andrija ŠULJAK, *Laik vjernik kroz povijest Crkve*, u: *Bogoslovska smotra*, (1987.), str. 166.

između onih koji imaju moć i vlast u Crkvi i onih koji je nemaju. Oficijelnim priznanjem koje je došlo od rimske političke vlasti, Crkva postaje institucija u kojoj dimenzija vidljive strukture zauzima prvo mjesto na štetu one spiritualne³⁷. Glavnu ulogu od sada imaju kršćanski službenici koji sebe počinju smatrati pripadnicima jednog reda³⁸. U prvim stoljećima kršćanstva dolazi i do pojave monaških redova u Crkvi. Oni pak, iako su proizašli iz laikata, u Konstantinovu vremenu također uživaju privilegije u Crkvi, jer su se – odvajanjem od onih od kojih su proistekli – počeli prikazivati kao oni koji su sposobni radikalno slijediti Krista, što laik to nikako nije kadar³⁹. Laik je, naime, onaj koji je “tjelesan”, navezan na svjetovno, pa samim time nikako ne postići /ne može postići/ne postiže, pravi stupanj savršenstva⁴⁰.

Daljnji pak razvoj službe u Crkvi – ostvaren svakako u kontekstu povezanosti države i Crkve – predstavlja nam se kao sasvim očekivana i logična posljedica ovoga konstantinovskog obrata u Crkvi. Padom Rimskog Carstva i ulaskom u srednji vijek Crkva se našla u zamci feudalizma, a podjela koja je nastala za vrijeme Konstantina sada je dobila samo čvršće konture. Iz te zamke ona se, zapravo, nije izvukla ni do današnjih dana, pa je u stanovitom smislu ostala jedinom nositeljicom ovoga preživjelog sustava na simboličnoj, ali i praktičnoj razini⁴¹. Konačnu superiorizaciju svećeničke službe – na temelju njezine moći posvećenja euharistije – zacijelo, donosi post-tridentsko razdoblje. U njemu se tako izraz *alter Christus*, izvorno vezan za sve krštenike, postaje vlasništvo posvećenog službenika Crkve⁴². Tako je, konačno, *ideja služenja*, koja je od samih početaka vezana uz vlast u Crkvi – po kojoj učenici trebaju profesionalno i trajno biti oni koji služe⁴³ – izgubila svoje mjesto u crkvenom životu. Drugi riječima,

³⁷ Usp. Petar BARUN, *Koncil kao kraj sužanjstva laika*, u: *Nova prisutnost*, 3 (2005.), br. 2, str. 239.

³⁸ Usp. P. BARUN, *Koncil kao kraj sužanjstva laika*, str. 239.

³⁹ Usp. P. BARUN, *Koncil kao kraj sužanjstva laika*, str. 240.

⁴⁰ Usp. A. ŠULJAK, *Laik vjernik kroz povijest Crkve*, str. 166.

⁴¹ Usp. Slavko SLIŠKOVIĆ, *Pokreti i reforme u Crkvi u prošlosti*, u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.), br. 2, str. 313. Slišković ovdje kao jedan od primjera za ovu tezu navodi fenomen *klečanja pred biskupom i stavljanja svojih ruku u biskupove ruke*. Oni su proizašli iz vazalne prisege, a danas postoje isključivo u zavjetovanjima i ređenjima u Crkvi.

⁴² Jadranka GARMAZ, *Prezbiter – služitelj i voditelj župne zajednice*, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.), br. 3, str. 834.

⁴³ Usp. J. GARMAZ, *Prezbiter – služitelj i voditelj župne zajednice*, str. 835.

ovo je bio povijesni put u kojem je autoritet kao konkretizacija karizmatičnog života postupno prepuštao svoje mjesto u Crkvi vlasti kao institucijskom fenomenu. U isto vrijeme, tako smo od služiteljskog karaktera prezbitera i episkopa, došli do – dogmat-ski shvaćenog – “izabranika”, koji, budući da je i sam pomazan, ima moć posvećivanja, pa se time nalazi i iznad ostalog, na svi-jet navezanog, naroda. On je od sada promatran kao predstavn-ik Krista. Štoviše, pomalo je bahato promatran kao *drugi Krist*. Time je zajednica vjernika očito postala stado koje jedino pastir u obliku svećenika može voditi pravim putem. Zapravo, čini se kako je Crkva svoj povijesni razvoj o ovom pitanju uzdigla na razinu dogme. A ono što je povijesno, svakako je podložno prom-jeni. Tako očito i ovakav konstatinsko-post-tridentski nauk o svetom redu. Zato se zajedno s F. Courthom i imamo pravo pita-ti: “Ne mora li se konačno odriješiti od službenog svećenstva ono što mu je u nepovoljnom povijesnom razvoju bilo dodijeljeno, ali je izvorno bila stvar čitave zajednice vjernika, naime, da bude predstavnica i izaslanica Kristova?”⁴⁴

2. KONCILSKA SLIKA CRKVE: POVRATAK SVETOM PISMU BEZ ODBACIVANJA POVIJESNOG BALASTA

Premda bi ovo poglavlje valjalo započeti prvim dvama poglav-ljima koji Crkvu teološki razumijevaju kao otajstvo i zajednicu naroda Božjega, pa na njima dalje izgrađivati vlastitu ekleziologi-ju, ovdje ćemo ipak krenuti od poglavlja koje slijedi nakon njih. Riječ je, naravno, o poglavlju koje nosi naslov *Hijerarhija* (br. 18. – 29.), a radi se o najopširnijem poglavlju Konstitucije⁴⁵. Na prva dva poglavlja vratit ćemo se kasnije, kada budemo komen-tirali ovo treće poglavlje Konstitucije. Njega pak koncilski oci utemeljuju ponajprije dogmatski, bez jasnih povijesno-kritičkih pretpostavki. Toj tezi smjera i H. Küng kada u svojim sjećanji-ma govori o novom nacrtu od kojega će nastati *Lumen gentium* i kada spominje njezina arhitekta Gerarda Philipisa iz Münstera, kojeg oslovljava taktičarom i formulatorom konsenzualnih tek-stova⁴⁶. Oslikavajući tog teologa koji je radio drugi nacrt buduće

⁴⁴ Franz COURTH, *Sakramenti*, Forum bogoslova Đakovo, Đakovo, 1997., str. 417.

⁴⁵ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986., str. 100.

⁴⁶ Usp. Hans KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, Ex libris-Synopsis, Rijeka – Sara-jevo, 2008., str.446–447.

Konstitucije, u daljnjim redcima navodi da se on biblijskim tekstom služi dogmatski, da nema ozbiljna znanja ni o problematici Isusova “utemeljenja Crkve”, ni o dvojbenosti klasičnih biblijskih tekstova o Petru, kao ni o karizmatičkom shvaćanju zajednice kod Pavla. Naime, Küng je potpuno uvjeren – za razliku od Rebićeva shvaćanja koje smo mi iznijeli, a koje dopušta postojanje kakve-takve službe u korintskoj zajednici – da zajednica u Korintu ne poznaje nikakvu službu. U njoj ne postoji, misli autor, ni biskup ni prezbiter, nego ona upravo bez apostola, biskupa i svećenika slavi euharistiju⁴⁷. A ako je tomu tako, onda bi i slika koncilске Crkve trebala imati drugačiju skicu. Međutim, Küng je uvjeren da je ona tvrda tradicionalistička kurijalna struja – koja se protivi promjenama u Crkvi, a jedino zato što ne želi izgubiti svoju realnu moć i vlast u njoj – uspjela u svom naumu da spomenuta skica ipak dobroano ostane na liniji srednjovjekovno-tridentskog pogleda na Crkvu. To se, kako on kaže, dogodilo upravo u trećem poglavlju, u kojem je “umjesto biblijske strukture službe, ponovno cementirana srednjovjekovna struktura moći”⁴⁸. Opet se, dakle – unatoč prvim dvama poglavljima, koji tvrde suprotno – ostalo na piramidalno shvaćenoj Crkvi, koja se uzdiže nad narodom Božjim, a pokušaja da se čitav poredak službi stavi na ozbiljnu biblijsko-historijsku osnovu i umjesto moći da se uredi na služenju – veli Küng – nije ni bilo⁴⁹.

Treće poglavlje svoj nauk započinje konstatacijom da je Isus Krist za upravljanje Božjim narodom ustanovio službe, da službenici imaju svetu vlast i da *služe* svojoj braći kako bi prispjeli spasenju⁵⁰. Sljedeći nauk Prvoga vatikanskog sabora, navodi se da je Krist poslao apostole, sagradio Crkvu, da su njihovi nasljednici biskupi, a kako bi apostoli bili jedno, na čelo im je postavio Petra. U ovome istom broju još se iznosi i nauk o *primatu* rimskog biskupa, koji u sljedećem broju dobiva svoj kontrapunkt u nauci o biskupskom *kolegiju*⁵¹. Već se s ovim redcima susrećemo sa spomenutim saborskim kompromisima⁵². U ovom broju 19

⁴⁷ Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 447.

⁴⁸ H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 449.

⁴⁹ Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 450.

⁵⁰ Usp. *Lumen gentium*, u: *Drugi vatikanski koncil: Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 18.

⁵¹ Usp. *Lumen gentium*, br. 19.

⁵² Iako pojedini vrhunski poznavatelji prilika na Koncilu, poput N. A. Ančića, tvrde da je kompromisno shvaćanje *Lumen gentiuma* preusko za ispravno vrednovanje

Dogmatske konstitucije o Crkvi vidi se povratak svetopisamskoj tradiciji, ali zbog prethodnog broja moramo konstatirati kako je taj povratak ipak učinjen s određenom rezervom. Zato s Kün- gom imamo legitimitet pitati: je li Crkva u konačnici piramida ili zajednica? Sveto pismo svakako stoji na ovom potonjem poj- mu, jer ona zasigurno nikako nije jednom zauvijek centralistič- ko-hijerarhijski postavljena⁵³. To je plod nepovoljnih povijesnih događanja i pogrešnih odluka pojedinih vodećih ljudi u Crkvi onoga vremena. A da se od početka nije imalo namjeru osloboditi ovih pogrešaka prošlosti – barem što se tradicionalista na Kon- cilu tiče – svjedoči već i prvi nacrt buduće Konstitucije, u kojem se čitav sustav deducirao odozgo, odnosno od pape kao izvora moći⁵⁴. Crkvi bi tako ostala isključivo poslušnost u učenju i dis- ciplini⁵⁵. Isto tako, treće poglavlje – kako vidimo – odlučuje tko u Božjem narodu ima glavnu riječ, odnosno vlast: hijerarhija i posvuda samo papa⁵⁶. Bez preispitivanja papina primata i njego- ve nepogrješivosti, kasniji nauk o kolegijalitetu samo će se činiti kao spašavanje onoga što se spasiti dade⁵⁷.

koncilskog nauka o Crkvi, jer se ovu Konstituciju, u prvom redu, ne može sve- sti na jednu ideju niti pravo razumjeti kroz jednu sliku ili pojam. Usp. Nediljko Ante ANČIĆ, *Uz 40. obljetnicu konstitucije Lumen gentium*, u: *Crkva u svijetu*, 39 (2004.), br. 4, str. 457. Ipak pristajemo uz Künigovo razumijevanje nastanka Dogmatske konstitucije o Crkvi, koje se ne libi upotrijebiti upravo pojam kom- promisa u sklopu nastanka ovog dokumenta. To ponajprije činimo stoga jer smo uvjereni da njegov neposredan uvid u spomenuti nastanak te da njegova aktivna prisutnost i vlastiti doprinos prilikom istoga tog nastanka u ovom slučaju igraju nemjerljivu ulogu. Uostalom, i sam Ančić na početku toga istog teksta tvrdi da je “završna verzija prešla mukotrpn put idejnog bistrjenja, koncepcijskog sazri- jevanja, misaonog poboljšanja i teološkog *kompromisa* (podcrtao J. P.) između tradicionalnih stajališta i novih eklezioloških vidika”. N. A. ANČIĆ, *Uz 40. obljet- nicu konstitucije Lumen gentium*, str. 455. I on, dakle, pretpostavlja postojanje spomenutog fenomena. Mi ga ovdje, bez sumnje, uzimamo kao onoga koji naj- bolje odgovara zbilji, jer se ni jednim drugim pojmom ne može tako dobro protu- mačiti postojanje dvaju toliko različitih poglavlja u istom korpusu.

⁵³ Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 443.

⁵⁴ Izglasavanju Dogmatske konstitucije o Crkvi prethodila je trogodišnja, na tren- utke žustra, burna i živa teološka rasprava između otaca. Ona se, dakle, radala mukotrpn, kao, naime, i mnoštvo drugih dokumenata, od kojih posebice izdva- jamo onaj koji govori o Crkvi u suvremenom svijetu i u čijem se ključu moraju tumačiti svi drugi dokumenti Sabora – *Gaudium et spes*. Rasprava oko Dogmat- ske konstitucije o Crkvi odvijala se sa zastojsima i iskoracima, tijekom koje su se izmijenila četiri različita nacrta. Usp. N. A. ANČIĆ, *Uz 40. obljetnicu konstitucije Lumen gentium*, str. 455.

⁵⁵ Usp. N. A. ANČIĆ, *Uz 40. obljetnicu konstitucije Lumen gentium*, str. 444.

⁵⁶ Usp. N. A. ANČIĆ, *Uz 40. obljetnicu konstitucije Lumen gentium*, str. 450.

⁵⁷ Usp. N. A. ANČIĆ, *Uz 40. obljetnicu konstitucije Lumen gentium*, str. 451.

Nas ovdje posebno interesira i pojam *služenja* koje se usko veže uz pojam vlasti. Zapravo, i sam pojam vlasti, kako misle neki autori, doživljava svoju promjenu, pa ovaj koncil za razliku od prethodnih sabora radije govori o “pastirskoj zadaći” onih koji stoje na čelu zajednici.⁵⁸ No vratimo se pojmu služenja. Upravo bi se preko njega trebala ostvariti sveta vlast, jer vršenje službe koje nije služenje nije u sebi autentično⁵⁹. U skladu s tim, nastavlja Šagi-Bunić, uloga biskupa trebala bi se poklapati s ulogom brata⁶⁰. B. Duda to će formulirati kroz tumačenje da se sveta vlast ne vrši nad vjernicima nego u društvu vjernika⁶¹, te da papa i biskupi postoje za laike, a ne laici radi njih⁶². No bez obzira na sve misaone akrobacije i formulacije, već spomenuta promjena terminologije, kao i povezivanje vlasti sa služenjem, pa čak i činjenica da se u cijelom trećem poglavlju samo dvaput spominje termin *podložnik* – a taj je u prošlosti svakako prevladavao – nisu dovoljni da se nadvlada hijerarhijski pogled na crkvenu zbilju. Jer, ipak, u konačnici, postoji samo jedna zadnja instancija: hijerarhija preuzeta od onih koji imaju sveti red. Laici se svakako moraju podložiti i prihvatiti što pastiri odrede, budući da crkvena vlast upravlja životom Crkve. To jasno u svojim tumačenjima saborskog nauka iznosi naš najveći koncilski teolog⁶³. Usporedno s tim naznačuje i to da su vjernici laici – iako im se priznaje jednako dostojanstvo i poslanje kao i svakomu drugom članu naroda Božjeg⁶⁴ – pozvani da “iznutra potpomognu” kleru u evangelizaciji svijeta⁶⁵. Oni, dakle, pripremaju put i teren svećeniku, jer ipak on ne može doći u svako područje svjetovnog života. To je nekako implicitno izrečeno već u broju 30 Dogmatske konstitucije gdje se kaže da sveti pastiri dobro znaju da ih Krist nije ustanovio da sami na sebe preuzmu sveskoliko spasonosno poslanje Crkve prema svijetu, nego je njihova zadaća *voditi vjernike na tom putu i provjeravati njihov način ostvarenja služenja*.

⁵⁸ Usp. Mato ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., str. 289.

⁵⁹ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, str. 118.

⁶⁰ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, str. 122.

⁶¹ Usp. Bonaventura DUDA, *Koncilске teme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992., str. 209.

⁶² Usp. B. DUDA, *Koncilске teme*, str. 143.

⁶³ Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, str. 173. i 175.

⁶⁴ Usp. *Lumen gentium*, br. 32. – 33.

⁶⁵ Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, str. 170.

Po ovim iskazima vidimo da je koncilski nauk, ipak, upao u kontradikciju sa samim sobom kada je poglavlje o hijerarhiji uvrstio kao nauk u svoju Dogmatsku konstituciju o Crkvi, i koliko zbog toga laikat još često ostaje samo nadoknadom, nadomjestkom i ispomoći klera, premda mu je jasno zagarantirano dostojanstvo i udioništvo na Kristovoj svećeničkoj, proročkoj i kraljevskoj službi.⁶⁶ Samim time potvrđuje mu se i ono davno učenje o sveopćem svećeništvu, koje se – istina – razlikuje od onog ministerijalnog, ali ga se ujedno ne stavlja u podređeni suodnos ovomu i ne shvaća ga se u nekom samo prenesenom smislu. Duda veli da se ovo može smatrati dogmom vjere⁶⁷. Još više zbog toga Crkva može žaliti za svim kompromisima koji su htjeli donijeti nešto novo, ali u isto vrijeme sačuvati i ono što se protivno kršćanskom duhu kroz povijest nataložilo. Zato, zaključimo, i Šagi-Bunić točno veli kada na jednom mjestu jasno ističe da nema “laičkog apostolata”, jer je jedan apostolat cijele Crkve⁶⁸.

U 20. broju Dogmatske konstitucije jasno se i nedvosmisleno konstatira kako je Crkva hijerarhijski uređeno društvo, u kojem su se apostoli pobrinuli da sebi nađu nasljednike. Oni, naime, stoje na čelu stada umjesto Boga, kojem su pastiri, učitelji nauka, svećenici svetog bogoslužja i služitelji u upravljanju. Nije potrebno pretjerano upozoravati koliko se ovakva definicija odmiče od novozavjetnog pogleda na službenika koji smo iznijeli u prvom djelu ovoga rada. Uostalom, čini se, i kako cijelo poglavlje o narodu Božjem, koje Crkvu smatra zajednicom, ipak kapitulira pred ovim trećim poglavljem o hijerarhiji i svoj položaj utemeljen na prvim biblijskim vremenima prepušta juridizmu rimske centralizacije iz kasnijeg razdoblja u kojem dolazi do povezivanja Crkve s Carstvom⁶⁹. Štoviše, ni neki bibličari, tumačeći ovo poglavlje i ove njegove brojeve, ne uočavaju ništa sporno. Tako, primjerice, i oni bez ikakva promišljanja tvrde da je Božji narod po volji Isusa Krista hijerarhijski ustrojen. Dapače, da je *hijerarhijsko društvo*⁷⁰. Čini se, kako ova promišljanja još nisu nadišla

⁶⁶ Usp. *Lumen gentium*, br. 34–36.

⁶⁷ Usp. B. DUDA, *Koncilске teme*, str. 216.

⁶⁸ Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, str. 178.

⁶⁹ Küng kao veliki poznavatelj i važan sudionik Koncila o ovome mjestu navodi da je tradicionalna hijerarhijska koncepcija iz Poglavlja III degradirala prethodno poglavlje o Božjem narodu i učinila ga bezazlenom predigrom. Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 450.

⁷⁰ Usp. B. DUDA, *Koncilске teme*, str. 143.

ni nedovršeni Prvi vatikanski koncil, na kojem se govorilo o Crkvi kao društvu, i to kao savršenom društvu⁷¹. Drugi je vatikanski sabor barem u tom pogledu učinio veliki korak naprijed.

Teolozi koji zastupaju stajalište po kojem hijerarhija u Crkvi postoji od početka, svoje polazište nalaze u poslanju apostola koje dobivaju od Uskrsnulog Krista⁷². Oni ne idu za tim – a očito ni sama Konstitucija⁷³ – da to poslanje nije povjereno samo nekakvoj hijerarhiji, nego, naprotiv, čitavoj Crkvi, isto kao što je čitavoj Crkvi povjereno izvršavanje spomen-čina euharistije⁷⁴, ili kao što silazak Duha Svetoga nad učenike predstavlja silazak nad Pracrkvu u cjelini⁷⁵. Uostalom, Dvanaestorica – vidjeli smo – predstavljaju stupove Kristove eshatološke zajednice u koju se sabire raspršeni Izrael, a ne nikakvu hijerarhiju. Međutim, kada se krene od temeljne postavke da poslanje apostolima razumijeva/razumije samo i isključivo njih, te da oni u tom kontekstu predstavljaju neku opunomoćenu nedodirljivu kastu koja jedina ima poslanje poučavati i krstiti, daljnji razvoj misli s obzirom na hijerarhiju postaje sasvim logičan. Kasnije svoju ovlast oni polaganjem ruku prenose na nasljednike⁷⁶ i na taj način imamo uspostavljen staleški sustav koji traje još i danas. Tako članovi hijerarhije, koji su u isto vrijeme i članovi svetog reda, nastavljaju službu Isusa Krista, postaju njegovi zamjenici i poslanici (kao da to čitava zajednica nije), jer sveta vlast ne dolazi iz zajednice, nego od Krista.⁷⁷ Ipak, Koncil barem ne ide toliko daleko da prezbitera ili episkopa proglasi *drugim Kristom*, kako je to činila predkoncilska teologija na temelju tridentskog nauka.

⁷¹ Naš zacijelo najveći koncilski teolog T. J. Šagi-Bunić u svome djelu *Ali drugog puta nema* začudo još Crkvu predstavlja kao *savršeno društvo*. To opravdava time što ona ima svoju vrhovnu vlast nad kojom nema nikakve više vlasti na svijetu. Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, str. 142.

⁷² Usp. M. ZOVKIĆ, *nav. dj.*, str. 289.

⁷³ U broju 20 *Lumen gentium* poziva se na Dj 1, 8 te izričito navodi da je Duh Sveti sišao nad apostole.

⁷⁴ Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 447.

⁷⁵ Usp. Eduard SCHICK, *Događaj stoljeća. Osvrt na Drugi vatikanski sabor nakon 30 godina*, u: *Koncil u Hrvatskoj*, Nediljko Ante ANČIĆ (pr.), Crkva u svijetu, Split, 1996., str. 146.

⁷⁶ Usp. M. ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji*, str. 289. Hans Küng posebno za ovaj slučaj navodi da je u prvim vremenima Crkve bilo poznato i rukopolaganje od proroka i učitelja. Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 314.). Ako je tomu tako, kako je moguće da je cjelokupna vlast u određenom trenutku prešla u ruke institucijski osmišljenog vrha Crkve?!

⁷⁷ Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 290–291.

Rasprava o kolegijalitetu na Koncilu, po svjedočanstvima poznavatelja, bila je najžešća i najzaoštrenija,⁷⁸ a u njoj je u žarištu svakako bio problem vlasti u Crkvi. U Konstituciji nauk o ovom fenomenu ušao je u br. 22. Küng se u svojim sjećanjima posebno osvrće na ovu problematiku i bez zadržke govori da su dijelovi Konstitucije u kojima se o kolegijalitetu pozitivno govori izigrani od onih pasaža koji potvrđuju papin primat i njegovu nepogrješivost.⁷⁹ Kasnije se, navodi ovaj autor, situacija pokušava ublažiti dopunjavanjem paragrafa o nepogrešivosti episkopata, što u konačnici predstavlja “popravljanje nagore”, jer se papa uvijek može sasvim jednostavno pozvati na tobožnji nepogrešivi konsenzus biskupskog kolegija.⁸⁰ Uostalom, ni sam pojam kolegijaliteta ne može se jednostrano pripisati biskupima. Radi se, kako tvrdi Küng, o kolegijalnosti cijele Crkve i njezinih zajednica, a samim time i laika. Sve je drugo klerikalističko sužavanje pojma.⁸¹ U skladu s tim, Koncil je po Küngu nedovoljno naglasio i važnost *mjesne Crkve*, jer je učenje o njoj skrio u trećem poglavlju u odjeljku o biskupima, odmah iza paragrafa o episkopalnoj i papinoj nepogrješivosti.⁸² Dalje, iz toga istog koncilsko teksta može se lako dobiti dojam kako Koncil inzistira na biskupiji kao temeljnoj Crkvi. Tako, naime, i tvrde i njegovi pojedini tumači.⁸³ Međutim, mišljenja smo kako to nije temeljna intencija Sabora, iako na prvi pogled tako izgleda. Čini nam se vjerojatnije – na temelju koncilskog duha koji, ipak, u sebi podržava patikularne crkvene zajednice – da je o tom pitanju točnije ono pastoralno razmišljanje B. Z. Šagija, u kojem se župa gleda kao primarna Crkva, jer se u njoj stječu prva kršćanska iskustva i urasta u novost kristovskog života. Biskupija bi – zbog svoga povijesnog razvoja po kojem ona neposredno nikoga ne okuplja, nego povezuje one koji su po nekim mjestima već okupljeni, te na taj način ništa realno ne proizvodi i ne čini – u tom kontekstu bila ništa drugo do li “nadgradnja”⁸⁴. Ne ulazeći u daljnje distinkci-

⁷⁸ Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, str. 96.

⁷⁹ Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 450.

⁸⁰ Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 450.

⁸¹ Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 300.

⁸² Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 468–469.

⁸³ Usp. M. ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji*, str. 288.

⁸⁴ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, *Odnos župne zajednice i nedjeljnog liturgijskog skupa*, u: *Bogoslovska smotra*, 40 (1970.), br. 1, str. 41.

je s obzirom na ovu problematiku, vratimo se još kratko koncilskom pogledu na službe.

H. Küng u svojim prisjećanjima na koncilske dane također donosi intervenciju i korekturu koju su poduzeli K. Rahnera, O. Semmelrotha i on sam o pitanju trećeg poglavlja Dogmatske konstitucije o Crkvi⁸⁵. Tako su umjesto tridentskog naziva hijerarhije naglašavali važnost uvođenja pojma crkvene službe; nasuprot tridentskom terminu božanskog naloga koji se odnosio na podjelu crkvenih službi na biskupe, svećenike i đakone, traže uporabu konstrukcije *od Boga ustanovljena*, koja se odnosila samo na službu kao takvu; u svojim viđenjima mijenjaju i tridentsku formulaciju po kojoj se hijerarhija sastoji od biskupa, svećenika i đakona u sada novu izjavu po kojoj se crkvena služba *vrši* u različitim formama od onih koji su već *od starine* nazivani biskupima, svećenicima i đakonima. Ovdje se, naravno, ide za tim da se pokaže kako ove podjele ne postoje *od početka*, nego – kako Küng navodi – *od starine*. Sve nam ovo govori da su ovi autori ponajprije inzistirali na povijesnoj utemeljenosti službi u Crkvi i na njezinu prevrednovanju u svjetlu Svetoga pisma. Jer, Koncil očito u poglavlju o hijerarhiji nije bio previše zainteresiran da na temelju otkrivenih egzegetskih i povijesnih izvora iznese solidno utemeljeno objašnjenje⁸⁶. Upravo zbog nedovoljna uzimanja u obzir ove biblijsko-povijesne perspektive, Koncil je već u samome svom izričaju u trećem poglavlju zanemario evanđeosku dikciju i opet se okrenuo juridizmu kasnijih vremena. Tako će govoriti o *dužnostima* biskupa, po kojem moraju propovijedati i *donositi zakone* za svoje *podložnike*, a prezbiteri, iako nemaju *najveći stupanj* svetog reda, s njim su povezani *svećeničkom čašću*, te u svom djelovanju *ovise* o biskupu⁸⁷. Uz to, oni iznose Bogu Ocu molitve vjernika. Nemoguće je ovdje ne uvidjeti povezanost sa staroistočnjačkim shvaćanjem pojma svećenik, o kojem smo govorili u prvom djelu rada, a kojeg se drži za onog koji u korist naroda stoji pred Bogom. Vjerujemo kako ne treba puno naglašavati da to nikako nije novozavjetna slika službenika Crkve.

Zapravo, možda najbolju kritiku trećem poglavlju Dogmatske konstitucije o Crkvi daje sama Konstitucija u svojim prvim dvama poglavljima, za koja smo ustanovili da gube svoje znače-

⁸⁵ Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 457.

⁸⁶ Usp. H. KÜNG, *Izborena sloboda: sjećanja*, str. 458.

⁸⁷ Usp. *Lumen gentium*, 25–28.s

nje zbog ovog trećeg kompromisnog djela teksta. Naime, Oznake Crkve kao *misterija* i *naroda Božjeg* dominiraju nad prvim dvama poglavljima, kojima je temeljni interes promotriti Crkvu kao primarno duhovnu stvarnost, najuže povezanu s Kristom. Samim time, juridičnost pada ne samo u drugi plan, nego – rekli bismo – i u zaborav. Crkva je, dakle, tu shvaćena s pomoću svetopisamskog termina misterija, koji nije ništa drugo do li sinonim za Božje spasiteljsko djelo⁸⁸. Druga bitna stavka prvog poglavlja jest i naziv za Crkvu koji je prikazuje kao sakrament “ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda”⁸⁹. Pa iako se tu sakramentalnost Crkve promišlja u širem smislu, što razumijeva/razumije da se ista konkretizira u pojedinačnim sakramentima, ona zauzima jedno od najvažnijih mjesta koncilske ekleziologije⁹⁰. Prvom poglavlju, dalje, cilj je reći da je podrijetlo Crkve odozgo, od Oca, te da ona ima svoje faze nastanka, a da je njezin konačni stadij uvijek eshatološke naravi⁹¹. Ostvarenje Crkve događa se poslanjem i djelom Isusa Krista, te dolaskom Duha Svetoga kao posvetitelja, u kome imamo pristup Ocu.

Možda još jače nego prvo poglavlje *Lumen gentiuma*, kritiku poglavlju o hijerarhiji upućuje koncilsko promatranje Crkve kao *naroda Božjeg* (II. poglavlje). U Starom zavjetu Izrael je narod Božji. A taj mu naziv pripada zbog Jahvina slobodnog izabranja, i Izraelova pozitivnog odgovora na taj poziv, što se posebice konkretizira u sklapanju Saveza⁹². Inicijativa, dakle, pripada Jahvi, iako je za sklapanje Saveza nuždan i slobodni pristanak samog naroda, koji se upravo time konstituirao kao narod Božji. No Izrael je mnogo puta iznevjerio Savez s Bogom pa proroci najavljuju novi ugovor. Upravo Krist, začetnik toga novoga saveza po svojoj muci, smrti i uskrsnuću ustanovljuje novi i nepro-

⁸⁸ Usp. Rudolf BRAJČIĆ, *Otajstvo Crkve*, u: Rudolf BRAJČIĆ – Rudolf KOPREK (ur.), *Komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora – Dogmatska konstitucija o Crkvi I*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Zagreb, 1977., str. 81.

⁸⁹ Usp. *Lumen gentium*, br. 1.

⁹⁰ Usp. Anđelko DOMAZET, *O sakramentalnom razumijevanju Crkve u Lumen gentium*, u: Nikola BIŽACA – Mladen PARLOV (pri.), *Recepcija Drugog vatikanskog sabora s posebnim osvrtnom na Crkvu u Hrvata*, Crkva u svijetu, Split, 2014., str. 156–157.

⁹¹ Usp. R. BRAJČIĆ, *Otajstvo Crkve*, str. 89.

⁹² Usp. Adalbert REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., str. 120–127.

lazni savez Boga s ljudima. Proslavljeni Krist jest ujedno i Glava novog naroda Božjeg, u kojem svi krštenici imaju jednako *dostojanstvo i slobodu djece Božje*. Svi se vjernici pritijelovljuju Kristu, te imaju udio u njegovu svećeništvu i poslanju. Svi smo, naime, djeca Božja, i svi smo pozvani to dostojanstvo živjeti. Crkvu se u tom kontekstu više ne gleda kao piramidalnu stvarnost, nego kao zajednicu okupljenu oko jedne osobe – Isusa Krista. U toj zajednici više nema onih koji su mu bliži i dalji, kao što je to bio slučaj s piramidalnom stvarnošću. Tu sada prevladava jednakost, sloboda i suodgovornost proizišle iz krsnog dostojanstva i zajedničkog poslanja.

UMJESTO ZAKLJUČKA - ZAJEDNICA JEDNAKIH

Istina je da temeljne teološke izričaje iz prvog i drugog poglavlja nije ni malo lako prevesti u institucionalne oblike crkvenog života. Upravo su na tom području najveći zastoji i najslabiji pomaci u pokoncilskoj obnovi Crkve, a jednak je primjer i glede kolegijalnosti biskupske službe koja se deklarativno prihvaća, ali gdje još u dubini prevladava slika biskupa kao “monarha” u njegovoj biskupiji⁹³. Ova Ančićeva misao zaista sažima svu muku naše problematike. Međutim, nije li se moguće na to putovanje zaputiti s povjerenjem barem u onim slučajevima za koje potvrdu možemo sasvim jednostavno naći u božanskoj Objavi. Primjerice, nije li vrijeme da se prestane s raznim misaonim konstrukcijama u kojima se od službenika Crkve stvara neko nadnaravno biće zaogrnuo plaštem nedodirljivosti i mistike, bez čije prisutnosti Kristova zajednica uopće ne može funkcionirati? Ne pokazuje li nam primjer Korinške zajednice tko je, zapravo, nositelj bogoslužja – ili bolje rečeno, uprisutnjenja pashalnog misterija u svijetu? Njihova praksa mogla bi, bez sumnje, i za današnju Crkvu biti poticaj da barem u onim prilikama u kojima zajednica nema službenog svećenika, sama snagom svojeg svećeništva, slavi euharistiju⁹⁴. Isto tako, Crkva bi trebala svakako uzeti u obzir da su u prvokršćanskim zajednicama oni koje danas oslovljavamo imenom laici snagom svojeg svećeništva primljenog na krštenju također imali i službu upravljanja⁹⁵. Vlast u

⁹³ Usp. N. A. ANČIĆ, *Uz 40. obljetnicu konstitucije Lumen gentium*, str. 458.

⁹⁴ Usp. A. REBIĆ, *Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta*, str. 42.

⁹⁵ Usp. A. REBIĆ, *Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta*, str. 42.

Crkvi, dakle, ne smije biti izražena i prakticirana na neki tajanstveni autoritarni način, nego na onaj kolegijalni. I to na svim razinama, a ne samo u međusobnom odnosu pape i episkopata. Starješine – koje danas pojednostavljeno smatramo biskupima i svećenicima – mogu imati autoritet u zajednici, kako to navodi F. Courth⁹⁶, ali on mora proistjecati iz njihova kršćanskog života. Oni, ako uzmemo u obzir Berkovićevo shvaćanje distinkcije između autoriteta i vlasti, ovu potonju nikako ne mogu imati, budući da se ona nalazi na području institucije, što znači da nije prvotno dar Duha Svetoga koji puše gdje hoće i ne da se vezati strukturama. On, uostalom, silazi nad cijelu zajednicu, tako da svaki prizvuk monopolizacije nad Duhom ne smije doći u obzir. Zbog toga bi prvotno zajednica morala odlučivati koga želi vidjeti na svome čelu, odnosno u kome mogu jasno vidjeti autoritet koji bi slijedili⁹⁷. Zar staro Crkveno pravilo ne glasi da ono što se svih tiče, svi moraju razmotriti i potvrditi?⁹⁸ Svakako! U ovom slučaju u kršćanstvu bi opet na cijeni bila sloboda, ali bi se ujedno bez trunca sumnje poštovala i crkvena služba, a s njom i velika odgovornost koja joj pripada. Tada bi služba, uistinu, bila ono što i treba biti – *posebno služenje*⁹⁹.

Istina je, isto tako, da je Dogmatska konstitucija o Crkvi sa sobom donijela veliki napredak, ali ujedno i velike probleme. Ona nigdje iscrpnije ne precizira posebnosti misterija laikata. U skladu s tim, teško je povući i jasnu granicu između suodgovornosti laika i klerika u Crkvi, kao i u svijetu. Konačno, još se i u njezinu tekstu laici predstavljaju kao ovisni o kleru koji podjeljuje dužnosti i odgovornosti, premda to zacijelo nije bila intencija Sabora¹⁰⁰. Zbog toga bi se postkoncilski teologija trebala potruditi da nađe odgovarajuća rješenja za ova pitanja. I ona na razini teorije, ali i ona na razini prakse. Mislimo da Sveto pismo i život prvih kršćanskih zajednica slovi za dobro i sigurno polazište.

Premda je – zbog institucijskog segmenta Crkve – stavljanje u praksu prvih dvaju poglavlja *Lumen gentium* zaista dobrobrano otežano, uvijek se mogu iznaći neki načini koji bi se idealima

⁹⁶ Usp. F. COURTH, *Sakramenti*, str. 429.

⁹⁷ Usp. Nediljko Ante ANČIĆ, *Crkva u Hrvatskoj i unutarnji pluralizam: stvarnost ili želja?*, u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.), br. 2–3, str. 352.

⁹⁸ Usp. Nediljko Ante ANČIĆ, *Rimska kurija i rasprave o papinu primatu*, u: *Crkva u svijetu*, 46 (2011.), br. 1, str. 64.

⁹⁹ Usp. F. COURTH, *Sakramenti*, str. 453.

¹⁰⁰ Usp. P. BARUN, *Koncil kao kraj sužanjstva laika*, str. 244.

iz spomenutih poglavlja barem donekle približili. Jedan od njih je možda i fenomen *bazičnih zajednica*. U njima se vjernik laik prvotno vrednuje kao odgovorni subjekt. Oni, kako kaže Ema Vesely, “evangeliziraju teologa dok ih on sluša, a zatim on njih obogaćuje svojim kritičkim osvrtom”¹⁰¹. Bazične zajednice, dalje, pomažu da se razviju dublji međuljudski odnosi, da se bolje prihvaća riječ Božja i ostvaruje razmišljanje nad stvarnošću svijeta u svjetlu Evanđelja. Biskupi Južne Amerike s veseljem su prihvatili ovako ustrojene zajednice i njihovo širenje, budući da predstavljaju istinsku posebnost i nadu te partikularne Crkve¹⁰². U zajedništvu s biskupom one su se pretvorile u oslonac evangelizacije i u djelatnike oslobođenja i razvitka, pa su im u tom kontekstu od tih istih biskupa priznate vrijednosti njihova konkretnog iskustva i dani poticaji za još snažnije zajedništvo sa službenicima Crkve koja pak za njih postaje šira struktura u koju se moraju životno uključiti da se ne bi degenerirale u organizacijsku anarhiju ili zatvoreni sektaški elitizam¹⁰³.

One nastaju u Brazilu godine 1956. godine kao odgovor na krizu pomanjkanja klera, a unutar njih su laici imali odgovornost subjekta, što im je bilo povjereno do samog biskupa¹⁰⁴. Budući da pomanjkanje klera traje još i danas, mnoge su od njih prepuštene vodstvu karizmom obdarenih laika. Štoviše, u nekim pokrajinama, vjerski se život odvija isključivo u takvim zajednicama. U bazičnim zajednicama nužno se javljaju i neke nove karizme, poput “sposobnosti predsjedanja, čitanja i tumačenja Svetog pisma, povezivanja s drugim sličnim zajednicama, djelovanja u društvenom, političkom životu i sindikatima, razvija se sposobnost prosuđivanja konkretnih društvenih problema i osebujna pastoralna i liturgijska kreativnost. Te zajednice nicale su iz baze, iz naroda, iz Riječi Božje, ostvarile su novi način postojanja Crkve, čvrsto povezane s narodom i nižim klasama, po njima je Crkva postala Crkva siromaha, sa siromasima za siromahe.”¹⁰⁵ Pa premda su možda i sklone nestalnosti i raspadanju kada ih napusti karizmatični vođa, one ipak ostaju u službi Bogu i siromašnom narodu. Bazične zajednice tako

¹⁰¹ Ema VESELY, *Teologija oslobođenja*, u: *Obnovljeni život*, 41 (1986.), br. 1, str. 28.

¹⁰² Usp. Ema VESELY, *Crkva u Latinskoj Americi*, u: *Obnovljeni život*, 34 (1979.), br. 5, str. 425–426.

¹⁰³ Usp. E. VESELY, *Crkva u Latinskoj Americi*, str. 426.

¹⁰⁴ Usp. E. VESELY, *Teologija oslobođenja*, str. 21.

¹⁰⁵ E. VESELY, *Teologija oslobođenja*, 21–22.

predstavljaju jedan od mogućih načina praktične primjene prvih dvaju poglavlja Dogmatske konstitucije o Crkvi, ali potvrđuju i mogućnost ostvarenja Rebićeva zahtjeva da zajednica i danas samom snagom svog svećeništva može slaviti euharistiju. Neka nam one budu poticaj da i mi koji smo odrasli u zapadnoeuropskom civilizacijskom krugu – u miljeu svakako bitno različitom od onoga Latinske Amerike – i danas nakon dvije tisuće godina iskustva Crkve, uvijek nanovo znamo uprisutniti spasenjski misterij Isusa Krist.

THE THIRD CHAPTER OF THE DOGMATIC CONSTITUTION
ON THE CHURCH FROM THE PERSPECTIVES OF THE EARLY
TIMES OF THE CHURCH; KÜNG'S ECCLESIOLOGICAL VIEW

Summary

This paper is trying to make a valid criticism of the third chapter of the Dogmatic Constitution about the Church *Lumen Gentium* on the basis of the presentation of biblical-historical sketches of the Early Church, which is primarily based on the exegetical research of individual experts and also on Küng's theological interpretation of the development of the Church's Council teachings. The Church, fundamentally regarded as the mystery, sacrament, and community of God's people, in the chapter on hierarchy is well placed within the institutional frameworks, and they cannot provide sufficient space for freedom, as it was manifested in the first centuries of Christianity. From the time of Constantine the Great and the later alliance of the Church and the state, bipolarity among Christ's believers takes place in the fraternal community of Christians, and it still exists today, although the last Council has clearly pointed out the same dignity of every member of God's people. Therefore, after the analysis presented in the first two chapters of this paper, in conclusion we pointed to the possible options for different ways of conception of church communities.

Keywords: church service; hierarchy; the community of the people of God; authority; *Lumen gentium*;